STANDING FOR ALEXANDRU GEORGE'S *LATE, IN THE EVENING*

Carmen-Elena Florea
PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: One of Alexandru George's best writings, so far, his favourite one, the novel Late, in the Evening, is published for the second time, in a final, complete form, in 2010. We talk about the document of an epoch, the way George called it, as it provides the image of a communist era, seen through the subjective eyes of a young man. However, it is the pleasure and the surprise of the researcher to also find many inserts from the writer's biography, as well as a multiple choice of characters, some of them taken from his living reality. A picture of a difficult and developing era, a subjective point of view, given in an excellent manner. Sometimes, the reader discovers himself witnessing a date with Camil Petrescu or George Călinescu, some other times he meets extraordinary people who might have definitely influenced the author's destiny. Nevertheless, we take the liberty to watch an interesting 20th century "movie", with common problems, love affairs, attempts to get a good job or with so many examples of quiet, beautiful, innocent life, often projected against an interesting cultural and social background.

Keywords: Alexandru George, the document of an epoch, novel, biography, communism.

PLEDOARIE PENTRU *SEARA TÂRZIU*

Romanul meu înfățișează un tablou al lumii strivite și decimate de comuniști, dar nu anihilate: societatea veche se prăbușise, uneori în subsoluri sau beciuri, dar continua să existe, pentru că membrii ei erau folosiți de noii stăpâni pentru capacitatea lor în posturi subordonate, prost plătiți, nesiguri de ceea ce li se „dădea", mereu ca o concesie ce putea fi oricând suspendată, dar având de partea lor cel puțin inteligența. În cazul celor înfățișate în Seara târziu..., *cel care vorbește este un intelectual tânăr angajat în scrierea unui roman...*[1]

Ni s-a părut o datorie morală să redăm integral opinia scriitorului Alexandru George, exprimată în legătură cu propriul roman. Ne reamintim că se confesase într-un interviu, că își dorește nespus să reediteze *Seara târziu*, care ar deveni, din punctul său de vedere, *un document de epocă*. Justificarea era aceea că volumul mai fusese publicat în perioada comunistă, dar din cele 575 de pagini actuale, se acceptaseră numai 140. Fusese mai mult decât o cenzură, o reală *jumulire*, ca să-l citățm pe autor, pentru că ne imaginăm că au fost excluse toate referirile care deranjau, cele având conotații politice, religioase ori acelea care conțineau puncte de vedere exprimate în legătură cu unele personalități ale timpului, care aveau nefericirea să fie dezavuate de noul regim. Ceea ce îl caracterizează pe Alexandru George este tinerețea sa veșnică. Tânăr a fost și când a debutat, la 40 de ani, tânăr a rămas și când și-a trimis ultimul articol spre tipărire, la 82 de ani. Oxigenul său era scrisul. Reușita editării prezentului roman poate fi considerată victoria vieții sale. Se plângea mereu că nu este un autor ușor de publicat, pe de o parte că nu suscită interes editurilor, din ce în ce mai interesate material și mai deformate în viziune, pe de altă parte, pentru că nu găsea sponsorii potriviți împlinirii proiectelor sale. Ceea ce l-a salvat însă

[1] Text integral, inserat pe coperta a IV-a a ediției a IV-a, revăzută și adăugită, a romanului *Seara târziu*, semnat de Alexandru George și publicat în 2010, la editura Institutului Cultural Român, în București.

este nesfârșita-i răbdare. Substratul confesiunii este cel al explicării circumstanțelor care au făcut necesară publicarea unui jurnal, de fapt, a unui metajurnal sau a unui jurnal în roman (nu un roman în jurnal, nu este o greșeală, comparația nu se susține deloc cu un caz similar, cum ar fi cel al lui Radu Petrescu, scriitor la care, tocmai de aceea, vom mai face referiri în actualul studiu). Și totuși, prezentarea generală care vine din partea autorului este cea a unui *roman*. Nu este mai puțin adevărat că atributul suprem al întregii creații a lui Alexandru George este cel al introducerii în scena literară a unui desăvârșit *povestitor*. Și când critică, el lasă impresia unui povestitor. Apoi, lipsa voită, probabil, a termenului *jurnal* este susținută de confirmarea prezenței unui personaj-narator, suficient de puternic să conducă o intrigă presupusă, cu toate conflictele inerente ei, mai mult sau mai puțin programate.

Și totuși, sub aspectul formei, nimic nu infirmă catalogarea noastră și, cum nu ne îndoim, cea generală. Sunt notații destul de consecvente, cuprinse între 24.02.1957 și 20.12.1959. Înțelegând prin aceasta preocuparea cuiva de a fi constant în așternerea unor gânduri pe foaia imaculată ori de cădere în prăpastia filozofiei proprii, inerente oricărui mânuitor de condei, putând să-l împiedice și să nu-i lase jurnalului organizarea matematică de tip cotidian. Salturi mari nu ne apar, cu o singură excepție, la o graniță dintre iarnă și primăvară, când însuși naratorul recunoaște că *a trecut aproape o lună* de când nu a mai scris, dar explicații, lămuriri firești, nu ne parvin. Din acest punct de vedere, se poate spune că, într-adevăr, carte nu este un jurnal. Pentru că nu este confesiv în cel mai înalt grad și nici nu-și face din cititor un asimilator de spovedanii vinovate. Interiorizarea lui Alexandru George are mai întâi o cauză justificată – protagonistul cărții întrebându-se prea des cine îi va citi rândurile, adică jurnalul -, iar pe de altă parte, o scuză externă – nicicând autorul nu a fost un confesor. Când a vorbit despre sine, în interviuri sau în paginile unei cărți, rareori a comunicat ceva intim cu adevărat personal. Mai degrabă, și-a croit o biografie personală necesară, de pe poziția unui alt înfăptuitor al ei, ca și cum s-ar fi dedublat permanent.

În altă ordine de idei, ne atrage atenția siguranța de a fi fost prezentată o *lume strivită și decimată de comuniști*, cu o completare, vom vedea, mai mult decât obligatorie, *dar nu anihilată*. Pe de o parte, așa cum sunt prezentate toate evenimentele, și mai ales cele din viața personală a protagonistului, nu găsim deloc noima atribuirii *lumii* a nuanței metaforice *strivită*. E drept că sunt consemnate schimbări care au loc în societate, exclusiv din pricina înlocuirii radicale a regimului politic, dar acestea ne apar ca petrecându-se organizat, nu extrem de rapid și nu în defavoarea tuturor. Cel puțin, personajul-narator nu ne apare deloc afectat. Am putea spune, din contră. Apoi, dacă ar fi să ne raportăm la date mai mult istorice, selectate din unele împărtășiri pe cale directă – altundeva decât în această carte -, ale celor cu adevărat marcați de transformările petrecute, nu ne survine niciun traumatism în psihologia ori fiziologia multitudinii de oameni prezentați secundar, episodic ori figurant. Ne este greu să acceptăm că se mistifică parțial realitatea. De fapt, romanul indus este un jurnal, și atunci are o perspectivă proprie. Nu și-a propus să analizeze o epocă, nici cele mai ascunse resorturi care au animat-o, ci numai să o prezinte, așa cum îi apare ea unui tânăr de 27-29 de ani. Pe de altă parte, dincolo de sinceritatea unui povestitor, de fapt neatins concret de răul comunist, ni se conturează o ipoteză mai gravă, aceea a reușitei regimului nou instalat de a perverti sau cel puțin de a cumpăra, mitui sufletele și mințile tinerilor, care să devină incapabili a mai relata obiectiv ceea ce se întâmplă în jurul lor sau, nefericit, care să refuze aprioric să se ocupe de acest lucru. Există un entuziasm al jumătății a doua a secolului trecut, parțial întreținut de rezolvarea psihozei impuse de un război greu, peste care tocmai se trecuse, parțial de acomodarea forțată la regulile unei noi societăți, care ar fi fost de preferat să placă. Fie și numai ineditul situației care cere un efort nebănuit omenesc, de

cunoaștere, recunoaștere și adaptare, și tot este suficient de luat în calcul, pentru deslușirea profilului unui povestitor. Nu este mai puțin adevărat că sunt consemnate laconic, ca niște notițe de inserat într-un viitor jurnal, informații importante din categoria celor pe care tocmai le-am considerat să fi fost ignorate cu bună știință, ceea ce ne-ar mai putea duce cu gândul la un aspect la fel de important: teama de a scrie, de a i se fi găsit un jurnal care l-a fi aruncat în temniță sau spaima de a nu fi publicat vreodată. Deși, la momentul redactării, sfârșitul anilor '50, suntem avertizați că nu aceasta ar fi intenția, iar mai târziu, în zorii mileniului al III-lea, la reeditare, ne este greu să credem că Alexandru George s-ar mai teme de o revenire a fostului regim.

Ne rămâne să citim printre rânduri. Fiecare în felul nostru. Cu supoziția că numai de lipsă de sinceritate nu-l putem bănui pe scriitor. Așadar, sintagma-cheie referitoare la *lume,* care poate deslușì mai mult decât intuim, este *dar nu anihilată*. Suntem chemați să ne imaginăm zbaterea interioară a celor hăituiți, urmăriți de regim, lupta lor de supraviețuire morală – căci de cea fizică nu se pune problema, în mod cert, comunismul trebuind să asigure condiții de trai pentru toți, că doar de aceea era atât de bun -, împăcarea cu sine, după ce fuseseră dezmoșteniți la propriu și la figurat. O luptă care a avut finalitatea sa victorioasă, chiar și într-un climat poststalinist, dejist, să zicem așa, sovietizat profund – deși nici acest ultim aspect nu rezultă din carte. Poate pentru că nu îl interesa pe narator, care era, altminteri, un literat, un intelectual veritabil, din clasa celor interbelici, nicidecum a celor postbelici români. Poate. Oricum, expunerea literară, în întregul ei, nu este o dramă a unor timpuri grele, nici un strigăt mascat al unei generații decimate. Din nou devenim suspicioși, dar revenim cu argumentul psihologic, acela al spaimei incalculabile, care funcționa mai mult decât orice ori acela, spuneam mai periculos, al pervertirii minții oamenilor, în special, a tinerilor. Și după cincizeci de ani, adică la o reeditare, ce rost ar mai fi avut rememorările ? Sau cât de credibile ar mai fi fost?

Sunt foarte multe repere autobiografice în carte. Unele demonstrabile – de pildă, personajul-narator își notează în jurnal bucuria pricinuită de o sărbătorire a zilei de naștere, care este exact aceea a lui Alexandru George – 6 aprilie. Și vârsta protagonistului corespunde întocmai. Sau angajarea, nu știm dacă pe același post cu cel din realitate – nu se dau des amănunte concrete despre munca propriu-zisă desfășurată, nicăieri, ci doar despre colegi, și atmosfera generală -, la Biblioteca Academiei. Altele intuite – vizitele reciproce întreținute cu mama sa. Parvin însă și pagini de ficțiune totală, contrare realității, care ar putea da glas dorințelor ascunse ale autorului, regretelor autentice, cum ar fi plăsmuirea unui tată, o figură foarte atipică, de altfel, autentic personaj de roman. Alexandru George rămăsese orfan de tată la vârsta de 6 ani, iar evenimentul a produs schimbări majore și dificile în viața întregii familii. Exemplul patern din carte este mai degrabă prototipul unui *crai* întârziat, având o nouă familie, după ce o părăsise pe prima, o soție prea tânără și prea *de casă*, implicit, o soacră mai tânără decât el și la fel de bună gospodină (nici nu are ce regreta, prin dezertarea din fostul cămin conjugal) și, mai ales, un *nou* copil, dacă putem spune astfel, copia de altădată a personajului narator, de care îl desparte aproape un sfert de veac. În plus, seniorul e cu stare, îi oferă primului dintre copii, naratorului, o pereche superbă de butoni argintați, la aniversare și rămâne o persoană afabilă, precum consoarta sa, primindu-l cu bucurie pe tânăr în vizită și tratându-l cum se cuvine. Fără a mai include și amabilitatea exagerată a Aureliei, mama vitregă, cum s-ar spune, care se străduiește să clădească o relație frumoasă cu acest băiat, provenit din cealaltă căsătorie, și pentru că este singurul care acceptă o relație cu actuala familie a soțului ei. De aici, o altă neconcordanță cu realitatea, prilej de ficțiune pură, dar foarte frumoasă, neamul destul de numeros al protagonistului, cu surori, cumnați, frați, mătuși, unchi nenumărați, în realitate fiind menționat, în treacăt, un singur frate – atât de *în treacăt,* că nici de el nu suntem siguri.

Apoi, *documentul de epocă*, sintagmă cu care suntem perfect de acord și pe care, mărturisim, am fi folosit-o și noi, și dacă nu am fi aflat despre această încadrare într-una dintre mărturisirile autorului. Este un nesperat prilej pentru specialistul mai tânăr, care nu i-a fost contemporan lui Alexandru George, să decupeze pagini de istorie literară și să descopere viața nevăzută și neștiută a unor mari personalități, printre cei mai observați fiind Camil Petrescu și George Călinescu. Detașarea noastră, justificată de distanța temporală și de aprecierea critică a ambilor titani, nu se lasă indusă în eroare de subiectivismul tânărului scriitor de atunci. Scriitor în devenire, dar dovedind toate atributele stilului și ale genului. Este evidentă aprecierea, respectiv, deprecierea părtinitoare pentru cei doi moderniști, iar faptele capătă consistență, prin comparație cu nenumăratele reveniri asupra acestui aspect, de regăsit și în alte opere. *Romanul acesta s-a alcătuit dintr-o mică parte a unui „jurnal" în care am consemnat între 1949 și 1962 tot felul de incidente și situații atunci trăite Notațiile aveau un caracter strict intim, erau disparate, fără suită, doar pentru a-mi ajuta memoria într-o reconstituire probabilă a vieții mele. În niciun caz nu erau menite publicării sau măcar divulgării. Numai că, după ce am abandonat scrierea, când îmi aruncam privirile asupra unor pagini, am început să le descopăr interesante: aproape toate cele lăsate acolo pe hârtie mă surprindeau, nu mai eram de acord cu ele, ori le uitasem de-a dreptul: despre cărți, oameni, întâmplări îmi schimbasem opinia. Mi s-a părut ceva „străin" până la un punct...*[2]

Rămânem deopotrivă cu unele aspecte lămurite și nelămurite. Mai întâi, dacă notațiile au început în 1949, când Alexandru George avea 19 ani și când putea mult mai bine să analizeze intruziunea comunistă proaspătă și dramele umane sufletești care i-au succedat, de ce sunt ignorați acești ani de început? Nu ne mai întrebăm de ce s-a oprit exclusiv la perioada aleasă, de nici trei ani, din totalul de 13 recunoscut. Nu avem cum să găsim un răspuns, nici direct, nici indirect. Apoi, dincolo de percepția-i subiectivă și de tenebrele neiertătoare ale timpului, de ce simte imperios necesar să precizeze că și-a mai schimbat opinia în legătură cu unele cărți și cu unii oameni și, mai ales, cu care dintre ele/ei? Generalizarea nu se susține, poate fi strict o notă de politețe. Nu în ultimul rând, începem să ne lămurim: sigur că în întregul său cartea poate trece facil drept un *roman* sau măcar ca un metaroman, deși dorința scriitorului este clar exprimată, dacă reușim să ne detașăm total de reperele evidente autobiografice, de stilul real de *jurnal* și dacă presupunem stricte inserții toate relatările privitoare la personalitățile epocii, culese din realitatea imediată a făptuitorului de jurnal sau chiar din documente, gazete ale timpului. Așa cum ne apare cartea, nu considerăm că dă impresia a fi fost scrisă într-o perioadă de regim comunist opresiv. Deși stilul lui George se va fi format anterior, în rădăcinile sevei sale, dacă nu ar apărea notațiile cert datate, am spune că citim o lucrare interbelică. În privința subiectelor curente, care ar apropia-o de socialismul forțat, putem nota lipsa descrierii unor evenimente religioase, cum ar fi Paștele, dar și aici suntem parțial contrazișI, pentru că sunt invocate, în treacăt, zilele de Crăciun – deloc libere, din păcate – ori deplasările iubitei protagonistului la biserica de rit catolic, Sf. Iosif.

Sunt două mari aspecte de urmărit: pe de o parte, filele din viața de zi cu zi a unui tânăr de 27-29 ani, prin raportare la timpul urmărit cronologic, care corespunde ideal celui al lui Alexandru George, respectiv, monografia culturală extraordinară a epocii. Recunoaștem că primul aspect pălește net în fața celui de al doilea, pe de o parte pentru că nu vine cu nimic spectaculos, se relatează evenimente previzibile din viața unui bucureștean, iar pe de altă parte, pentru că, în ciuda câtorva note autobiografice ale lui Alexandru George – pe care numai

[2] Alexandru George, *Seara târziu*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2010, pag. 581.

cunoscătorii operei sale le pot decupa-, ficțiunea nu prinde atât de mult la publicul însetat de informații de epocă. Cel de-al doilea aspect este excepțional sub raportul informației, parte știută de George neoficial la timpul respectiv – cea mai mare-, parte preluată din sursele vremii. Cu privire la formă, reținem mai ales patima pe care o pune în tot ceea ce notează, legat de vreun subiect, naratorul-personaj, indirect, posibila influență pe care o are asupra cititorului.

Interesant este faptul că protagonistul rămâne într-o normalitate absolută. Alexandru George nu creează un *tip*. Și dacă nu și-a propus acest lucru, simpla radiografiere finală a autorului jurnalului ar fi putut să conducă spre o astfel de catalogare. Nefiind un tip, naratorul subiectiv nici nu excelează în ceva. Nu este nici un periclitat al destinului, nici un ghinionist absolut ori un bolnav închipuit de greutățile vieții. Este numai, dacă îi urmărești rarele răbufniri din pagină, *cam singur*, iar aproximarea populară o găsim necesară, spre a corespunde realității prezentate și tinereții celui care mai avea timp să schimbe acest statut. Într-o oarecare măsură, se poate ajunge la concluzia că bărbatul în putere este chiar un om fericit. Prima notație, din 24 februarie 1957, ne dă măsura unei duble bucurii ale sale: se mută într-o altă casă, sufocat de aglomerația din cea precedentă - cu tutelă maternă și cu familii tinere înrudite, de sânge, care patrulează tocmai prin camera sa, dovedită a fi de trecere – că așa ceva îi mai rămânea unui burlac, în condițiile date – și se află în fața marii realizări, găsirea unui serviciu. Frumos început de viață. Ne atrage atenția însă, ca de obicei la Alexandru George, incipitul: *O coincidență curioasă face să încep aceste însemnări în clipa când în viața mea se produc două evenimente importante*... Deconspirăm intenția voită de selectare a unei anumite părți a jurnalului de 13 ani anunțat sau conturăm impresia indusă de construire a unui roman, cum atât de mult și-a dorit să ne inculce autorul, prin așezarea voită a unei introduceri, care să ignore un rest ce ar fi putut să inducă în eroare.

Reținem toate circumstanțele unei angajări din perioada poststalinistă și deducem cât de greu se putea realiza acest lucru – când se căuta realmente un pot bun și nu unul la îndemână, de „constructor al socialismului", după vârsta nu tocmai fragedă a celui de angajat. Care ar mai fi avut o singură ofertă precedentă, imposibil de acceptat și incomparabilă cu cea ce avea să vină, pe un șantier din Cluj – pe care, evident, o refuzase, cu toate eventualele consecințe asumate, care ar fi putut atârna greu într-un dosar de cadre. Postul „absolut sigur", de care fusese anunțat telefonic de o anumită Marta, era la Oficiul de documentare al Ministerului. Nu știm care minister, dar nici nu mai contează, în condițiile date. Afirmația Martei, liniștitoare de altfel ne induce o altă problemă a timpului, nesiguranța locului de muncă, desigur o alta decât cea de astăzi. În plină clădire a socialismului multilateral dezvoltat nu se punea problema vreunei restructurări, cum ne-am aștepta, comparând cu situația zilelor noastre, ci o alta, a înlăturării fie din motive politice – se săpa adânc la dosarele tuturor angajaților spre a fi găsite origini nesănătoase, hibe monarhiste ori legionare, în favoarea angajării celor „cu pile", rectificăm, cu origini sănătoase, corespunzătoare profilului omului nou. Este strict interpretarea noastră. Apoi, modalitatea angajării, cum era ea realizată. Oficial, legal, respectând toate normele, dar autorul are grijă să strecoare niște ghilimele de rigoare la termenul *concurs*, deși situația îl privea și personal. Postul său înțelegem că era al unui traducător. Om cu carte, care va să zică. Și cu deschidere intelectuală. Nu prea înțelegem cum ar fi reușit Alexandru George să se aleagă cu un astfel de serviciu, amintindu-ne proveniența sa burgheză și declarat liberală, dar devine clară alegerea unei familii numeroase și părăsite de tată, pentru asigurarea succesului personajului său. Care, cu toate greutățile întrezărite astfel, nici nu știm cum s-a putut școli atât de mult și cum a căpătat o așa deschidere intelectuală. Pentru că postul cerea cunoașterea limbii engleze și, eventual, pe cea a limbii ruse. De care tânărul, venit să-și depună obligatoria cerere, se cam

dezice, dar merge mai departe curajos. Acum începe deja să semene cu un comunist. El părea un perfecționist în limbile germană și franceză, adică tocmai cele de cultură și de educație ale lui Alexandru George. Pe parcurs și chiar la „concursul" anunțat, se dovedește că aspirantul se descurcă foarte bine și în limba lui Shakespeare. Ceea ce demonstrează fie că est modest, fie că are foarte mari așteptări de la sine, dar mai ales că este foarte inteligent, pentru că recuperează rapid ceea ce pierduse atâția ani, autodidact. Nu în ultimul rând, cerințele postului solicitau o limbă engleză tehnică, destul de stereotipă și de clișeizată, probabil, atunci, când știm că serviciul nu era foarte solicitant și nici unul riscant. Se găsea, să zicem așa, înțelegere, câtă vreme statul era marele și eventualul perdant. Nu lipsesc scenele pline de haz, involuntare, de vreme ce *compozitul* este cel al unui jurnal, dar firești, pentru că viața însăși își are umorul său neprogramat. De pildă, pe fundalul unei certitudini din sufletul băiatului, care era convins că nu are nicio șansă să obțină un post atât de bun, contracandidată fiind și o tânără agreabilă, descoperim lupte interne aprige între cei deja angajați, susținători din oficiu ai tânărului sau din contră, în baza unei singure morale: e din tabăra mea sau a ta. Fata părea să facă parte dintr-o anumită tabără, pentru că își dorește să intervină pentru ea, în mod direct, în timpul concursului, sora sa, deloc întâmplător amanta unuia dintre șefi. Dar are nefericirea ca tocmai atunci să-i lipsească de la serviciu binefăcătorul, să devină vinovata unei scene ridicole, pe care o creează și, pe cale de consecință, să asigure succesul bărbatului, nu pe cel al surorii ei…

Arta portretistică cu care ne-a obișnuit deja Alexandru George capătă acum semnificații sporite, pentru că suntem chemați mai mult ca oricând să citim printre rânduri și să concretizăm caractere umane strict prin raportare la limbajul lor, scurtele lor intervenții, dar mai ales la opinia celui care îi creionează. Sunt profiluri tipice de mijloc de secol XX, cele mai multe previzibile, așadar nu ne este satisfăcută curiozitatea găsirii portretului –robot al comunistului adevărat, al parvenitului oportunist și incult, nici al reprezentantului opac al vreunuia de la Cadre. În cea mai bună măsură, unele proiecții personale sunt hilare sau ridicole. Exemplificări: *În biroul acela se mai afla...un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu un nas enorm și cu un aspect deplorabil, care m-a urmărit cu o privire urâtă, din dosul unor ochelari ce-i stăteau prost pe nas...*[3] Sau: *Radian, un tip afabil cu aer de comerciant de pe vremuri, de angrosist elegant...* Nu în ultimul rând, tot din grupul viitorilor posibili colegi de serviciu, deloc încurajator: *E un inginer, Alexandru Opriță, un tip nervos, slab, cu mișcări bruște și cu o mură de vulpe, pe care o accentuează buza de sus, încadrată de o mustață parcă mobilă. S-a uitat la mine cu vădită neplăcere...*[4] Direct sau indirect, se păstrează printre aceiași angajați șterși, neindividualizați, presupuse reacții antisemite. Menționăm acest aspect fie și pentru că este perioada când se va înregistra marele exod al acestei etnii, bine reprezentate în România, către nou înființatul stat Israel. Așa cum sunt prezentate lucrurile, rezultă din carte existența unei bune părți de populație evreiască în București, mai mult, a uneia mai ales intelectuale. La fel va apărea și tipul de ostilitatea la adresa ei, nu la nivel personal și nicidecum motivată politic sa rasist, ci pur și simplu pentru că exista, se făcea cunoscută – uniți fiind și ajutându-se reciproc toți membrii comunității. Este, într-adevăr, un timp românesc animat de glume antievreiești, probabil alimentate de afară sau rămânând ca o precară absorbție a dramei pe care au suferit-o în cel de-al doilea Război Mondial. Precizările noastre vin tocmai pentru a atrage atenția asupra nevinovăției fenomenului, dar și asupra consecințelor imediate, în măsura în care el s-ar fi prefigurat, serios sau nu. A nu se înțelege că se țese o dictatură evreiască, pentru că nici nu și-ar fi găsit locul în România acelor ani. Dincolo de nume

[3] Idem, pag. 6
[4] Idem, pag. 14

cu rezonanță etnică sau altele fabricate, despre care se spunea în epocă faptul că sunt sigur ale unor evrei, ne rămâne un singur aspect dat de carte: un angajat, altminteri fără hibe, coleg al naratorului, are nefericirea genetică să pronunțe greu numele străine și stâlcește tocmai unul aparținând unei persoane importante, care îl ascultă involuntar, la celălalt capăt al unui telefon ghinionist. Încercând să-și amintească pe respectiva cucoană, bietul Suciu – cel împricinat, finalizează inconștient prin a înjura *jidoavca* posesoare a unui nume prea complicat. Consecința e una singură: își pierde imediat slujba.

La serviciu, lucrurile sunt foarte așezate. Ni se pare că este o imensă scenă de teatru, din care toți ies eliberați, la sfârșitul programului. Nu se glumește, nu se bârfește, singurele discuții neoficiale sunt simplele împunsături dintre colegi. Rareori se face politică, și atunci, adiacent. Cu toate acestea, cel care va reuși să fie, iată, angajat, își rezervă un statul de observator, învață de toate din mers și nu ezită să-i împărtășească paginii jurnalului său evenimentele demne de atenție. În același spirit al comparației dintre viața dinăuntru, adică de la serviciu, și cea de afară, stârnește râsul obligatoria adresare internă cu *tovarășe, tovarășă*, deveniți imediat *domn, doamnă*, când sunt în afara cadrului serviciului. Este interesant pentru noi să constatăm că nu se impuseseră, de către cei chemați, în conștiința maselor, primele apelative și s-ar putea să fi existat un sens al său în această aparentă neglijență. Se va ajunge ca nu oricine să merite statutul de *tovarăș*, mai mult, să fie aruncat în derizoriu cel de *domn*, ca de o tristă amintire oropsitor și de respins burgheză. Cu alte cuvinte, *tovarășii* erau prețuiți, erau demni, erau modelele adevărate, meritau – singurii – respectul cuvenit.

În sfera confesiunii propriu-zise, nu întrezărim o dificultate de redactare la autorul consemnărilor și nici vreun risc atunci când schimbă planurile narative. Pentru că sunt pagini întregi care ne vorbesc de numeroasele și diversele sale vizite – la colegi, prieteni, cunoștințe, rude -, ceea ce confirmă intenția și declarația lui Alexandru George (că personajul său socializa facil), dar și altele care descriu stările sale sufletești, cu diferite ocazii, întâlnirile de dragoste ori de amor (le delimităm astfel pe cele oficiale, să zicem, cu iubita fără nume, doar cu inițială, *A.*, de cele clandestine, întru plăcere proprie, mai rare, dar mai mulțumitoare, cu o prietenă-amantă, desigur, cu nume, *Anca*). Constante sunt vizitele la părinți, dar și respectarea unor obiceiuri de familie, care includ și participări la zile de naștere ori parastase – acestea din urmă confirmând-ne tradițiile ortodoxe păstrate intact – mese bogate, rugăciuni spuse *onctuos*. Sunt, apoi, splendide descrieri literare, tablouri ale Bucureștiului postbelic de o diafană frumusețe, pe care numai un bucureștean nativ ca Alexandru George le putea face, sentimental vorbind, dar pe care, egalate în măiestrie stilistică nu le mai întâlnim decât în celălalt mare roman al său (și cu aceste minimale două alegeri este de acord și autorul) – *Oameni și umbre...* Demonstrații de clasă: *Am avut ocazia să străbat Cișmigiul azi dimineață... și totul părea un decor ireal care-ți solicita privirea „în sus", spre coroanele magnifice ale copacilor, pe oameni putându-i mai ușor trece cu vederea... Dar la un moment dat, cineva a aruncat o piatră într-un arbore și de pe ramurile lui de zăpadă a început să curgă o ploaie de sclipiri, albe, fine, ca printr-o sită deasă. Numai că, înainte de a ajunge jos și a atinge solul mai impur, ea se transformase într-un abur care întârzia să dispară, ba parcă era amplificat miraculos de zăpada din jurul trunchiului, învăluindu-l...*[5]

Dorința de a scrie este evidentă la tânărul angajat și ea începe să prindă din ce în ce mai mult contur, grație confortului sufletesc: obținuse un serviciu bun și locuia singur. Pretextul folosit pentru lămurirea noastră este unul indirect și duios prin gingășia gândului, a gestului care ar fi încurajat actul artistic. Am făcut această remarcă a dificultății ori a responsabilizării,

[5] Idem, pag. 149

sobrietății începuturilor la aproape toate operele lui Alexandru George, numai că abia acum apare un subterfugiu nesperat și încă unul asemănător cu o posibilă realitate. Nu și una dovedită. Am putea relata indirect momentul, dar el este unul mai plin de semnificații și poate oferi, parțial, și amănunte autobiografice. Cât privește stilul în care este scris romanul-jurnal, constatăm că este unul foarte alert, iar dinamismul acesta este întreținut tocmai de alternarea planurilor, căci ne apare drept un mare avantaj pentru cel care scrie, să treacă de la un plan la altul, întru evitarea monotoniei. La fel, dacă vom face o minimală comparație cu aceleași tipuri de texte ale lui Radu Petrescu, invocate anterior, vom constata faptul că Alexandru George este mult mai direct, mai puțin reflexiv, transparent, dar nu voit introspectiv și aproape deloc discursiv. Ca intenție. Dacă exemplul radupetrescian servește mai mult ca exercițiu al minții și al interiorizării individuale, spre înțelegere generală, cel georgian poate deveni oricând scenariu de film, rămânându-ne ca o demonstrație practică.

Protagonistul nu se vaită niciodată de lipsă de timp. Nu pare foarte meticulos, nici excesiv de bine organizat, dar nici nu are ținte mărețe, care să-i impună termene stricte și care să-i dea peste cap exercițiul scrisului. Sigur, ne avertizează deseori că scrie pentru sine aceste note, dar admițând că în paralel cu jurnalul lucrează și la un roman, despre care nu primim informații – cum se întâmplă la Radu Petrescu, care le suprapune -, ne putem imagina cel puțin că speră ca într-o zi să-și îndeplinească și acest vis. Între timp, se formează, pentru că aparenta sa viață obișnuită are caracteristicile ei intelectuale, pe care le fructifică din plin, și care îi servesc drept școală personală pe termen lung, mult mai profundă, tocmai pentru că este decisă personal și în avantaj propriu. Citește foarte, foarte mult, divers și selectiv. Cam tot ceea ce apare și trebuie citit, din literatura universală și tot ce este monumental și nu a apucat să citească până atunci. Nu își refuză pasajele critice, ori de câte ori este cazul, favorabile sau nu. Vom vedea că nu este tocmai impresionat de Balzac, devine descumpănit în privința lui Mircea Eliade – de care era îndrăgostit în liceu, dar pe care nu-l mai găsește la fel acum, nu pricepe nimic din aura care-l înconjoară pe Ionesco; în schimb este fascinat de Goethe și de Shakespeare, ajunge să facă un portret al geniului, pornind de la Cervantes și de la formația (și) spaniolă a lui Hugo.. Nu e exclusivist și nici nu refuză noul. Revenind, tânărul intelectual în formare se străduiește să facă rost de cărți bune, dar nu devine o victimă a anticariatelor, precum eroii lui Radu Petrescu, fiind adeptul împrumuturilor. Ascultă muzică selectă, merge din când în când la Operă, iar când iese cu *A.*, mai vede și câte un film – prilej, de pildă, să se declare copleșit de prezența deopotrivă statuară și senzuală a Sophiei Loren. Dintre toate posibilele iubite, amante, potențiale neveste, spațiul cel mai generos îi este dedicat fetei cu inițială, pe care ba o iubește, de care se mai plictisește, care pălește cu altele –Anca sau Nușa – în privința talentelor erotice sau care nu se bucură de acordul tatălui, în ceea ce privește relația cu el. Dar este singura intelectuală veritabilă din grup. Singura cu care are ce să discute, fie și în contradictoriu și, bănuim de la care are și ceva de învățat – deși nu ne-o spune niciodată. Are prieteni, prietene, vecini cu care se intersectează, mai ales colegi – care parțial îi pot deveni și prieteni, dacă își arată disponibilitatea, dar nu judecă, nu critică, nu analizează. Lumea din jurul său o ia exact așa cum este ea. Dacă vrea să comunice ceva, o face prin intermediul portretului, care, după cum am văzut, ține loc de multe alte vorbe.

Ne parvin, întâmplător, tocmai pentru că ne aflăm în fața unui jurnal care consemnează din toate cele petrecute în timpul zilei, și amănunte care ar trece drept anecdotice, dacă nu ar fi reale și care zugrăvesc atmosfera generală din plin 1957, stilul deja încetățenit românesc, comunist, de tipul „ne facem că muncim”. Un accident de tramvai, fie el și ușor, petrecut într-o intersecție importantă, la Lizeanu, nu doar că paralizează traficul – ceea ce nu ne surprinde-, dar

oferă o ciudată stare de bucurie generală, în rândul angajaților – vatmani și taxatoare, probabil că evenimentul presupunea așteptare, stat, odihnă, într-un cuvânt, sau inactivitate, în altul. Evenimentele neașteptate și cu adevărat importante îi provoacă naratorului-personaj dese schimbări de registru, pe care cititorul nu le poate consemna diferențiat decât prin datări specifice de jurnal. În care, pentru zilele respective, nu mai încape loc de altceva. Așa ne apare la 15 mai 1957 știrea morții lui Camil Petrescu, pe care tânărul, mare fan al său, o află de la un B. Presupunem că inițialele chiar sunt ale unor personaje reale, după modelul întâlnit și la Radu Petrescu, pentru că Alexandru George ne-a avertizat că numele personajelor sunt schimbate – înțelegem că cele date complet. Și alternarea aceasta, relativ egală, între inițiale și nume, este un semn de suprapunere a realității peste ficțiune, a jurnalului peste roman. Dar nu *în* roman, cum repetăm, se petrece la Radu Petrescu. Comparația constantă pe care o facem între cei doi scriitori nu își propune să îl favorizeze pe vreunul dintre ei, ci să delimiteze sensibilele diferențe de gen între ceea ce poate părea similar la prima vedere, în condițiile în care ne-am propune să analizăm o radiografie a trăsăturilor de fond ale reprezentanților Școlii de la Târgoviște.

Întorcându-ne la vestea cumplită a dispariției unui titan – care este, poate, și cea mai importantă din întreaga carte, prin consemnarea ei directă, egalată doar de cea a morții lui Pallady, de care află însă cu doi ani de întârziere -, observăm familiaritatea extraordinară pe care o degajă cel aflat în spatele protagonistului, Alexandru George, care, deși nu l-a cunoscut niciodată personal pe maestru, îl numește simplu, Camil. Semn de recunoaștere a valorii operei sale și de infinită adulație personală. Nefiind cadrul potrivit – deși cu alte ocazii profită sa facă unele remarci critice la diferite cărți -, nu excelează în analiza creației celui dispărut, menționând numai ceea ce i se pare neapărat necesar, ca om de Litere, care nu se poate abstrage total. Mai mult, îl observă la nivel personal, se arată interesat de viața pe care a dus-o romancierul, dacă a fost sau nu fericit – actuala soție, prea tânără, de care oricum se despărțise, va deveni cunoscută drept „văduva veselă" -, dacă a făcut sau nu alegeri greșite în dragoste – îi reproșează că a părăsit-o pe Cella Serghi, din motive politice, pentru că era evreică. Este și motivul pentru care va reveni de foarte multe ori asupra acestui subiect, de acum încolo, ori de câte ori mai află câte ceva, iar consemnările acestea, foarte interesante pentru noi, nu sunt egalate la nivelul spațiului alocat, decât de cele păstrate pentru George Călinescu. Dar cu negativă aplecare, cum era de așteptat. La capitolul diagnostic, bolile care i-au grăbit sfârșitul sunt *un cancer gastric, adăugat în chip fatal unei vechi boli de inimă*. De aceea, prima reacție publică a fost aceea a unei *morți așteptate.* Pe noi ne marchează însă modul în care el a conștientizat boala, neîmpăcarea cu destinul său, tristețea nemăsurată care l-a însoțit în finalul vieții, izolarea de lumea pe care a zugrăvit-o întreaga viață: *Camil a fost un bolnav extrem de dificil; nu respecta indicațiile medicilor, cerea cărți ca să se informeze asupra bolii sale, avea propriile lui teorii despre tratamente, acuza pe toată lumea de ignoranță, ajunsese să fie ținut în clinicile cele mai pretențioase numai datorită prietenilor și a calității sale de academician. Înainte de a muri, poate având pentru prima oară înțelegerea exactă a gravității bolii sale, începuse să-i acuze pe medici că i-au ascuns adevărata situație. E semnificativ că, deși Camil nu era religios, a acceptat asistența unui preot, pe care a insistat să i-l aducă in extremis doctorul Trifu, bunul său prieten. După aceasta a declarat că viața îi e indiferentă, a încetat să mai ia vreun medicament, a abandonat orice luptă*.[6] În timpurile tulburi comuniste, e liniștitor pentru cititorii săi a se afla că scriitorul a murit creștinește și împăcat cu sine…

[6] Idem, pag. 40

Și în final: *Ca în toate celelalte romane ale mele și aici omul care vorbește este un scriitor care scrie un roman,* Seara târziu *mergând în paralel cu* Oameni și umbre, glasuri, tăceri; *chiar și acum ele se află pe masa mea „în lucru". ...Sper ca măcar acum* Seara târziu *să fie considerată un roman, mai mult decât un document, deși chiar și această calitate ar putea fi un rezultat tocmai al faptului că e o operă artistică*.[7]

BIBLIOGRAFIE

Boldea, Iulian, *În jurul lui Alexandru George*, Vatra, nr. 11/nov. 2009, p. 79-80.

Boldea, Iulian, *Vârstele criticii*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.

Cioculescu, Barbu, *Tânărul Alexandru George*, Litere, nr. 3/martie 2007, p. 8-9.

Cistelecan, Alexandru, *15 dialoguri critice*, Editura Aula, Brașov, 2007.

Cristea, Tudor, *Un roman major*, Litere, nr. 4/apr. 2005, p. 10-13.

George, Alexandru, *Seara târziu*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2010.

Holban, Ioan, *Un spirit liberal*, Adevărul literar și artistic, nr. 668,/12 oct. 2003, p. 8.

Lefter, Ioan Bogdan, *Scriitori români din anii'80-'90,* Editura Paralela 45, Pitești, 1999.

Moceanu, Ovidiu, *Cuvinte și cărți*, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2006.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Piteşti, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.

Petrescu, Victor, *Alexandru George 75. Scriitorul şi Târgovişte*a. Litere, an VI, nr. 4(61), 2005.

[7] Idem, pag. 583.